

SELYEM ZSUZSA

Hit a határon

Kedves Barátaim, tisztelt Részvevők!

Évszázadok óta folyamatosan történő beszélgetés terébe szeretnék hívni Benneteket, mely bár szakadatlanul folyik, mégsem tud teljes lenni mindannyiunk egyen-egyenkénti személyes részvétele nélkül. Mindaz ami részemről hangzik el, mindössze egy kísérlet szeretne lenni, annak a kísérlete, hogy idézzem, ide hívjam Azt, Aki egyedül képes hívni. Az Ő hívását meghallani a szakadatlanul történő beszélgetés terébe való belépés, részt vevő – tehát: kérdező, vitatkozó, küszködő – hallgatása a hívás tanúinak, meghívottainknak: Søren Kierkegaard-nak, Ottlik Gézának, Hitvalló Szent Maximosznak, Hölderlinnek, Karl Rahnernek, Máténak, Pál apostolnak, Nüsszai Szent Gergelynek, Gabikának – mindenkinek, aki eljön. Ha nem volnánk elegenden, menjünk a keresztutakra, és akit csak találunk, hívjuk be.

Hiszen ha valaki is hiányzik – jelen vagyok-e? – ez a beszélgetés hiába folyik évszázadok óta szakadatlanul, ez a beszélgetés nincs. Rajtad múlik, kérdéseiden, akadémikusodásaidon, a megértésért történő küszködéseden: a beszélgetés ott inog a határon,

várva, hogy létrejönni engedd. A beszélgetés: hit a határon.

Amikor meghallottam, hogy a keresztény identitásról szeretnétek előadást, s amikor rémülten vettem észre magamon, milyen nagy kedvem van eljönni hozzátok, s e két állítást a logika szabályainak megfelelően összekötöttem, bizony megrémültem: hogyan mondhatnék bármit is a keresztény identitásról, anélkül, hogy éppen ezt tagadnám meg? Hiszen keresztény identitás csak a jelenben létezik, cselekedetben. Hiába is kapaszkodnék általam valamelyest ismert személyekbe, történetekbe, ezek a történetek megmaradnának a kulturális tájékozottságunk gyarapítását, vagy egyszerűen kíváncsiságunkat szolgáló információknak, ha én magam nem... *Nem* mi? Ezt a *nemet*, bármilyen kínos legyen is számomra, ki kell fejtennem:

Éppen aznap, amikor ezt az előadást próbáltam leírni, délutáni sétára készültünk. Dávid fiam mondta, jöjjön velünk Gabika is. Gabika: itt lakik a szomszédunkban, hatéves cigány kislány, piszkos és zajos és csúnyákat beszél. Biztos keresnék a szülei, igyekeztem felelni valamit a fiam kérésére, pedig tudtam, dehogyan keresnék. Szaladok, és elkérezek, örült meg Gabika, de én már mondtam is: inkább nem. Hát erről a *nemről* van szó.

Karl Rahner, századunk „nagy” (mennyire nem illik ide ez a jelző) teológusa segített pontosan meg-

fogalmaznom azt, amit magam is gondolok: nem azt mondja, hogy keresztény, hanem azt: szeretnék keresztény lenni. Tanulok keresztény lenni, iskolába járok. Most is iskolában vagyunk: milyen a ti iskolátok?

Engem kiráz a hideg erre a szóra, hogy iskola. Tapasztalataim alapján úgy határoznám meg, hogy egy olyan hely, ahol lehetetlent követelnek, és szemet hunynak, ha a lehetetlent nem teljesítjük. Például dolgozatra akkora anyagot hagynak fel, hogy lehetetlenség mind megtanulni, de dolgozatíráskor lehet nem túl nagy feltűnést keltve puskázni. Persze puskázni kínos és megalázó – kivéve a zseniális puskázókat, akik leleményesen és felszabadultan teszik, de ez, megítélésem szerint, már nem is a leskelődésről, gyávaságról szól, hanem komoly intellektuális tervezést, munkát feltételez –, tehát többnyire megalázó puskázni, a diák ezt úgy éli meg, hogy ez most nem is én vagyok. Adott a lehetetlen helyzet, túl kell lenni rajta. Ez a megalázó pillanat tulajdonképpen nincs is, ámítjuk magunkat. Ottlik Géza *Iskola a határon* című „nagy” (és mennyire illik ez a jelző, lévén, hogy nem az emberről, hanem a könyvről van szó) regényében az iskolai értelmetlen megaláztatások sora a hajnali tornaórákkal kezdődött: fáztak és álmosak voltak, annak örvendtek, ha ködös napra ébredtek, mert a ködben a tiszt nem láthatta, hogy valóban végzik-e a gyakorlatokat. Természetesen ilyenkor mindenki lazsált: sem-

mit sem csinált, pusztán nem tornászott. Idő- és identitás-úr.

De volt egy fiú, Medve Gábor, aki éppen ilyenkor végezte a legpontosabban a gyakorlatokat. Érthetetlen volt: senki sem látta, s ő, aki amúgy mindent ímmel-ámmal csinált, most lelkiismeretesen végrehajtotta a ködből hangzó parancsokat.

Megtenni a lehetetlent, az értelmetlenséget, de úgy, hogy nyilvánvalóvá váljék: lehetetlen, értelmetlen – ezt látom egyedül értelmes cselekedetnek. A ködben vadul tornázó Medve Gábor ugyan nevetséges figura, de *van*, erősen van, ráadásul rávilágít az iskola rendjének a nevetséges voltára is. És ez a rend – olvassuk csak végig a könyvet – éppen ettől fog, kis mértékben, megváltozni.

De térjünk vissza a kereszténység tanulásához. Arra gondoltam, legjobb lesz ha meghívom erre a beszélgetésre Kierkegaard-t, megkérvén, hozza magával *A keresztény hit iskolája* című művét. S ha már muszáj, hozhatja a *Félelem és reszketést* is, anélkül úgyszemint mozdul ki a házból. Megígérte, hogy eljön, egyetlen kikötéssel: ha inkognitóban jöhet.

Nem szól. Hát persze, mert inkognitója: Johannes de silentio, a hallgatás Jánosa. Te ugyan mit tennél, ha egészen közelről próbálnád szemügyre venni amint Ábrahám egyik kezével rátenyerelve egyetlen fia, Izsák arcára, erősen fogván őt, mint vágó juhott szokás, másik kezével pedig a tört emeli magasba,

hogy elvágja nyakát. Mit tennél, ha ezt látnád? Ha látnád, amint az apa kész isteni parancsra megölni fiát, akit ugyanaz az Isten adott neki, aki most ezt a rettenetes dolgot kéri tőle, ugyanaz az Isten, aki a fiút később öregségükben adta ígérete zálogául. Mit szólhatnál, mikor azt látod, hogy az apa magát az ígéretet áldozza fel? Mit szólnál, amikor egy derűs vásárnap templomból hazajövet előveszed a csodával határos módon a házkutatástól megmenekült családi képes Bibliát, hogy megmutasd ötéves kisfiadnak Illést, mert róla beszélgettek a vallásórán, és lapozgatván egyszer csak ott van Rembrandt Izsák feláldozását megjelenítő képe. Mit szólnál fiadnak, aki nem tudja levenni rémült szemeit a képről, látja a fiú zsenge testét, de arcát nem, mert az apja rátenyerelt, másik kezében meg ott a kés? Mit válaszolnál kérdésére: Mit csinál az az ember?, miközben látod a szemében, pontosan tudja, mit csinál az az ember?

Johannes de silentio is hallgat, s kimondhatatlan erőfeszítéseket tesz, hogy hallgatását artikulálja, igen, mert ez a rémült hallgatás semmiben sem különbözik az üvöltéstől.

Ez a történet teljesen érthetetlen, elfogadhatatlan, botrány – itt kell tehát keresnünk a hit pillanatát. Hiszen nem kell hit ahhoz, hogy biztonságos, méltányos, számomra kedvező helyzeteket elfogadjak. Ahhoz nem kell hit, hogy a megígért örökséget átvegyem. Nem mondjuk, hogy hű az az ember, aki a jó-

ban, az ésszerűben, vagyis bizonyos feltételekkel, bizonyos határokig tart ki barátja mellett.

Csakhogy Ábrahám története nem csupán a jó és az ésszerű határán megy túl: az ember hű lehet a barátjához a bajban, de mit tesz akkor, ha a barátja még a barátságukat is megtagadja? Isten, aki Ábrahámhoz fűződő viszonyát az ígéletben határozta meg most éppen az ígéletet vonja vissza.

Meddig bírjuk követni Ábrahámot ezen az úton, ezen az örült úton a Mórija hegyén? A mindenből ki vezető úton: Ábrahámnak le kell mondania: gyermekéről, az erkölcsi törvényeknek való megfeleléséről, az emberek iránta való megbecsüléséről, és még Isten ígéletéről is le kell mondania. Amire szíve szerint azt mondaná: igen, arra azt kell mondania: nem – és ami örültség és botrány és lehetetlen, hát éppen azt kell megtennie.

Johannes de silentio a rezignáció lovagjává üti azt, aki képes még az ígéletéről is lemondani.

De mi történik a Mórija hegyén? Az angyal kiüti Ábrahám kezéből a kést! Ábrahám nem a fiát, hanem egy hirtelen ott termett kost áldoz fel annak rendje s módja szerint, s azzal Izsákkal együtt hazamennek. Mit mond Izsáknak? Mit lehet mondani egyáltalán?

Johannes de silentio ezt a hazafelé vezető utat még az erre vezetőnél is nehezebbnek látja, a rezignáció lovagja képtelen végigmenni rajta, azaz végigmegy, de nem ezen az úton, ezen a fölszabadító úton,

nem lép ki megalapozott, jogos keserűségéből, ki is várhatná tőle, hogy mindezek után örvideni tudjon fiának? Ábrahám úgy válik a hit atyjává, hogy Izsák atyja tud maradni: örvid fiának, a Nevetésnek.

Hit a határon: nem csupán a tűrésben, szenvedésben, de az örömben, a nevetésben is. És fordítva. Kierkegaard *A keresztény hit iskolájában* azt mondja, hogy nem a kétely a hit ellentéte, hanem az ellentétek egyik oldalának a választása. Ha csak a dicsőséges Krisztust, vagy ha kizárólag a szenvedő Krisztust választom, a megalázott és megdicsőült Krisztussal szemben. Szent Ágoston a *religió* szót újra választásként (*re + eligio*) értelmezi, ami azt jelentheti, hogy új választási módot választok: nem a vagy-vagy között, hanem a vagy-vagy és az és között. Mert Akit így választok, az egyszerre van végtelen közel és végtelen távol, időben, térben, szenvedésében, dicsőségében.

„Közeli, s megfoghatatlan az Isten”, írja Hölderlin.

Mit jelent csak közélről látni Őt? „Íme, közel van az, aki engem elárul” – mondja Jézus elfogatása előtt. Elárulom, mert csak azt látom ilyen közélről, hogy engedi a drága olajjal megkenetni magát, ahelyett, hogy önmagához következetesen az olajat eladatná, árát meg szétosztaná a szegényeknek.

Ha pedig csak távol van – Kierkegaard a színházi tapasztalatról beszél – elfogadom esetleg esztétikai vagy etikai mivoltában, meghatódom, sírdogálok, majd

hazamegyek, s nem veszem észre, amint elmentem mellette az úton.

A végtelen közel és végtelen távol együtt szüntelen mozgást jelent. Istent csak hátulról látni, követvén őt, mondja Nüsszai Szent Gergely. Követni, teszi hozzá Kierkegaard, igen, követni és nem csodálni. A csodálat a bálványokhoz való viszony. Mihelyt megálltál, megbizonyosodtál, nincsenek kérdéseid – bálványimádó vagy. A restség, a tunyaság az, ami a leginkább távol tart Krisztus cselekvő szeretetétől, mondja Hitvalló Szent Maximosz. Krisztust, a testté lett Igét, az időbeliségbe eljött örökkévalóságot nem lehet nem-cselekvően, elméletben, bizonyos határok között szeretni. Krisztus – írja Pál apostol Korintus lakóinak, zsidóknak és görögöknek – a zsidóknak botránkozás, a görögöknek pedig bolondság.

Bolondság görögül: *mória*. Ha Őt keresem, a bolondságnak ezt a hegyét nem lehet megkerülni.